

premedia

Tomáš Gális, Denisa Gura Doričová

O láske, smrti a živote medzi tým

Rozhovory so psychiatrom Péterom Hunčíkom

premedia

Péter Hunčík: O láske, smrti a živote medzi tým

Prvé vydanie

Copyright © Tomáš Gális, Denisa Gura Doričová

Copyright © Péter Hunčík, 2026

Cover photo © Miro Nôta, 2026

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2026

ISBN 978-80-8242-535-5

Som Šahan

Dnes sú Šahy, kde ste sa narodili, úplnou perifériou. Dostať sa tam z Bratislavy je pomerne ťažké, dokonca aj autom. V rámci Uhorska to vzhľadom na polohu hlavného mesta Budapešť až také zlé nebolo.

Šahy, po maďarsky Ipolyság, boli župným mestom Hontianskej župy, kam patrila napríklad aj Banská Štiavnica. My sme v päťdesiatych, šesťdesiatych rokoch vyrastali v tom, že mestský národný výbor je vlastne župný dom. Moji rovesníci i generácia pred nami boli v tom, že žijeme vo veľkom župnom meste, ktoré má obrovský vplyv. Bol to pre nás Olymp, kde žil Zeus, až kdesi ďaleko bola Budapešť a do Bratislavy sme ani nedovideli. Musíte si uvedomiť, že do Budapešti je to len osemdesiat kilometrov, no po druhej svetovej vojne už nefungovalo vlakové spojenie. Vždy sme vedeli, kto je zo Šiah, kto sú miestne osobnosti, ktoré osobnosti od nás pochádzajú, čo robí vo svete ten a ten. Boli sme mesto, mali sme nemocnicu a tri či štyri stredné školy. Nakoniec, až do roku 1960 to bolo okresné mesto. Naozaj sme mali pocit, že sme niekto. V roku 1960 sme sa však jedným škrtom perastali súčasťou okresu Levice, takže sa od nás odsťahovali všetky úrady, zredukovalo sa vlakové spojenie a podobne. No a, samozrejme, bolo to naše maďarské mesto. Zaujímavé, že Ladislav Ballek v románoch Agáty či Južná pošta píše niečo iné. Čiže presne tak, ako som ja videl svojou maďarskú bublinu, on videl tú slovenskú.

Bolo cítiť, že sú bubliny oddelené?

Vtedy to bolo dosť separované. Keď som sa v roku 1951 narodil, minulosť bola ešte veľmi živá. V roku 1938 sme boli prvým mestom, ktoré sa vrátilo do Maďarska. Keď do Šiah došlo maďarské vojsko, vyhlasovali: „Obsadili sme pravý breh.“ Na to moja veľmi ironická mama hovorila: „No jasné,

českí vojaci odišli a vy ste prišli, tak aké obsadenie?“ Zaujímavé boli aj všetlijaké mýty o tom, kto čo kedy dokázal. U môjho starého otca napríklad trénoval najznámejší maďarský stolnotenista Ferenc Sidó, ktorý bol deväťnásobným majstrom sveta. Podľa starého otca môj strýko Feri báči, ktorého trénoval tiež, nebol horší, ale prišiel rok 1940 a Sidóa oddelili, pretože bol chránený športovec, kým našich ľudí volali Masarykovi psi, ktorí sa v Československu akurát tak nainfikovali. Feri báči išiel okamžite na front a zo sovietskeho zajateckého tábora sa vrátil až v roku 1947.

Mimochodom, veľmi krásne píše o roku 1938 Sándor Márai. Opisuje, ako spisovatelia a umelci z Košíc museli zrazu pochodovať. Opisuje, ako bolo v hoteli, kde predtým čašníci úslužne hovorili „Nech sa páči“, zrazu najviac počuť maďarských dôstojníkov, ktorí na čašníkov revali, keď ich nesprávne oslovili. Moja mama spomínala, ako pracovala v cukrárni u starého otca. Keď za Československa obsluhovala hostí, tak to bolo samé „Dobrý deň, čo si dáte?“. Za Horthyho však začalo veľmi záležať na oslovení, napríklad riaditeľ banky bol pán veľkomožný, riaditeľ strednej školy bol ctený pán, plukovník bol taký a taký. Pre mamu to bol koniec demokracie.

Ako sa cítilo maďarskojazyčné dieťa v dvojazyčnom hraničnom meste?

Niekedy som sa cítil ako Alica v krajine zázrakov. Mal som strach, aby ma niekto neoslovil po slovensky. Ja som po slovensky spočiatku nevedel, doma sme totiž hovorili po maďarsky, chodil som do maďarskej škôlky a potom aj do maďarskej základnej školy. Tam sa už síce učilo aj po slovensky, ale v škole je to predsa len iné než doma. Až neskôr som sa dozvedel, že Hunčíkovci pochádzajú z Kysúc a že to neboli jediní obyvatelia, ktorí sú pôvodom Slováci. Starý otec Hunčík bol Kysučan, jeho manželka, stará mama rodená Kanyová, bola Maďarka. Pôvodne vraj z francúzskej rodiny, ale to je skôr taký mýtus. Neskôr som sa dozvedel, že Štefan Hunčík bol priemyselníkom v Moskve, až do roku 1917 mal dvestopäťdesiat zamestnancov. Po revolúcii sa vrátil so štyrmi vagónmi nábytku, kobercov, obrazov a kníh. Lenže hrával karty, a kým sa dostal do Kysuckého Nového Mesta, všetko prehral. Vo Vysokej nad Kysucou dodnes existuje Hunčíkov dom, kde je malé múzeum najznámejšieho slovenského drotára Štefana Hunčíka. Starý

otec z matkinej strany bol príslušníkom maďarskej džentry – myslím, že po slovensky sa tomu povie zeman –, ale hovorilo sa, že mal len sedem stromov, čiže nevelký majetok. Jeho manželka, teda moja stará mama, bola Slovenka z Opavy pri Veľkom Krtíši.

Moja mama sa na týchto veciach vedela strašne smiať, ja som si až postupne uvedomil, aký je svet zložitý. Napríklad pre moju starú matku narodenú v roku 1889 znamenala maďarizácia postup o stupienok vyššie. Nemuseli ste byť Maďar, ale boli ste členom veľkej uhorskej rodiny, čo sa týkalo aj Slovákov, Nemcov či židov. Stará matka sa vydala za zemana, čím už niečo dosiahla. Jej dcéra, moja mama, narodená v roku 1921, sa vydala za ďalšieho zemana z Veľkej dunajskej kotliny, ktorý bol učiteľom na gymnáziu. Ona práve skončila a zamilovala sa doňho. Zobrali sa tuším v roku 1942 a viem si predstaviť, že pre moju starú matku to bol vrchol krásneho sna. Lenže manžel Pišta nakoniec zomrel vo vojne. Potom sa mama vydala za istého Hunčíka. Viem si predstaviť, že stará mama to nepovažovala za dobré. Najprv našli ozajstného Maďara a zrazu prišiel nejaký chlapík pôvodom z Kysúc. Pamätám si, že napriek tomu sa o Pištovi hovorilo, ako sa zaňho stará mama večer modlila, aj keď už dávno nebol medzi živými.

Mama sa vydala hneď?

Práveže nie. Trvalo asi päť rokov, kým sa vydala znovu. Stále totiž čakala, že sa Pišta vráti, pretože jej hovorili, že je asi v zajateckom tábore. Až keď sa vrátili jeho kamaráti, dozvedela sa, že tam odmietal jesť, pretože sa bál, že ho otrávia, a tak vlastne zomrel od hladu. Ešte aj moje deti si všimli také drobnosti, že pri stole bývalo prázdne miesto určené pre Pištu. Keď sa mama vydávala, mala už svoj vek, dvadsaťsedem či dvadsaťosem rokov. Jej nový manžel Laci bol šikovný, vyštudovaný právnik, advokát, ale myslím si, že ich vzťah nebol nejaký vrúcny, že môj otec bol akousi náhradou.

Prejavila sa spomienka na maminho prvého manžela aj na vzťahu k vám?

Mňa stará matka zbožňovala. To bolo samé: „Poď sem, môj zlatý!“ Lenže s mojím otcom mala veľmi čudný vzťah, čo nebolo bohviečo, pretože sme bývali práve u maminých rodičov.

Čo vlastne mama robila?

Okrem mňa s bratom sa starala o dvoch synov svojho brata, ktorý bol ťažký alkoholik. Mama mala gymnázium, najprv bolo československé, potom maďarské. Zmaturovala, ale nakoniec si urobila cukrársky kurz a tomu sa potom aj venovala. Otec zažil najväčší šok, keď k nám v poslednom roku gymnázia prišiel zastupovať jeden pán profesor, ktorý v tridsiatych rokoch učil aj môjho otca, aj matku, a všetko si zapisoval do malého zošita. Keď som raz odpovedal z dejepisu, zapísal si, že v niektorých ohľadoch sa podobám na matku a, chvalabohu, nie som taký povrchný ako otec. Mama mi ešte pred dvadsiatimi rokmi citovala svoju maturitnú otázku z maďarčiny.

Čo robil otec?

Otec bol síce advokát, ale pracoval ako úradník. Po roku 1938 dostal jeho otec, teda môj starý otec, na výber: buď zostane v Šahách, ale musí zložiť sľub lojality Horthymu, alebo musí ísť preč. Povedal si, že dvadsať rokov bojoval za Československo a zrazu to má zmeniť? Tak radšej odišiel na Slovensko. To stará mama nevydržala a v roku 1940 zomrela na infarkt.

Akého náboženstva boli starí rodičia?

Je to trochu komplikované. Starý otec z matkinej strany mal výnimku od pápeža, aby si ako katolík mohol zobrať evanjeličku. On bol Maďar, ona Slovenka. Otcov otec bol katolík a jeho mama patrila k reformovanej cirkvi. On bol Slovák a ona Maďarka. Asi treba dodať, že dnes ide asimilácia opačným smerom ako v čase, keď boli mladí. Život matkinej mamy bol poznačený túžbou stať sa Maďarkou. Keď sa mama vydala za Pištu, Maďara z Veľkej dunajskej kotliny, už bola spokojná, že došla do cieľa. No a po jeho smrti sa objavil môj otec, teda taký istý zmiešanec ako celá ich rodina. Mimochodom, keď Miklós Horthy prišiel do Košíc, hovoril aj po slovensky niečo v zmysle: Milí slovenskí spoluobčania, história vyzerá takto, ale nemusíte mať strach, pretože maďarský národ vás privíta vo svojom náručí.

A čo váš brat?

Pavol zomrel pred pár rokmi. Bol o tri roky mladší. U nás sa hovorilo, že mal väčšiu hlavu, ako bolo žiadané, tak si všetci v rodine mysleli, že bude mať nejaké mentálne poruchy. Nakoniec žiadne nemal. Keď zomrel, hovoril po nemecky, po anglicky, po taliansky aj po rusky. Mal vynikajúce miesto v Omnii, čo bol podnik zahraničného obchodu, takže už pred rokom 1989 veľa cestoval. Jeho kolegovia mi hovorili, že bol výnimočný tím, že nikdy nebral úplatky, len sa napríklad dal pozvať na finále futbalových MS v Mexiku. Sám bol v mladosti mimoriadne talentovaný futbalista. Dostal sa až do juniorského mančafu Slovana Bratislava, lenže tam zistili, že trpí tupozrakosťou. Lekári mu navrhli, aby prestal hrať. Tak začal študovať jazyky a šiel na Vysokú školu ekonomickú v Bratislave. No a napriek tomu, že nebol v strane, sa dostal tam, kam sa dostal.

Žil sám?

Keď mal asi tridsaťosem rokov, zobral si moju bývalú spolužiačku z gymnázia. Bola to veľká láska, ona už mala dve dcéry, ale po krátkom čase zomrela. O pár rokov prišiel s tým, že má novú partnerku, zhodou okolností sesternicu bývalej manželky, ktorá však bola asi o sedemnášť rokov mladšia. Ona pre to mala aj konflikty s rodičmi. Nakoniec sa im narodila dcéra, no vzťah sa aj tak rozpadol. Naraz sa objavila moja kolegyňa psychiatricka, ktorá mi povedala, že je tehotná a otcom je môj brat. Brat protestoval, tvrdil, že on tam vtedy nebol, napriek tomu platil osemnášť rokov alimenty. To bolo veľmi čudné. Ešte dva dni pred jeho smrťou sme spolu sedeli na káve v Komárne. V podstate vykrvácal. Mal ťažké lumbago, seknutie v krížoch. Od neurológa stále dostával ibuprofénové a iné preparáty, ktoré majú tendenciu ničiť žalúdok a občas majú až fatálne následky. Nič nebolí, len je človek slabší a slabší.

Narodili ste sa šesť rokov po skončení vojny. Cítili ste nejaké jej dozvuky?

To už asi nie. Ale viem, že ešte dva roky pred mojím narodením boli zavreté maďarské školy, ešte stále platil zákon o kolektívnej vine. A na železnici, na polícii, vo veľkých obchodoch, v mestskom dome – všade sedeli Slováci. Svoj strach som už spomínal. Ale tie hranice neviedli len medzi Maďarmi

a Slováckmi. Okrem pár židov, ktorí sa vrátili po vojne, bola v Šahách aj dosť veľká skupina Rómov. Podobne ako pri Slováckoch aj pri nich som cítil jasné hranice, vedel som, že to nie je naša skupina. Ale obrovský problém pre mňa predstavovali práve židia, ktorí sa vrátili, a ich deti. Kamarátili sme sa, hrávali sme spolu futbal, ale nikdy som ich nepozval k nám domov a ani oni nepozvali mňa. O tom, prečo to tak je, sme si len šepkali.

Až do čias transportov boli takmer všetci podnikatelia v Šahách židia. Môj starý otec ako cukrár patrila do tej istej kategórie a hrával s Mayer báčim karty. Starý otec vyrábala aj zmrzlinu, a preto mal ľadovňu, kde si Mayer báči odložil cenné veci. On sa po vojne vrátil, ale nikto iný z jeho rodiny už nie. Skrátka, stále tam bolo nejaké tajomstvo, ktoré sa mi odkrývalo len postupne. Stará matka napríklad prehodila, že dnes je sobota, a preto Mayer báči nepríde. Len postupne mi povedali, že jeho rodina zomrela počas vojny. A všimol som si aj to, že keď u nás v záhrade videl nejaké deti, tak si len zapálil a odišiel. Moji židovskí futbaloví spoluhráči boli vynikajúci kamaráti, hovorili po maďarsky, ale stále medzi nami bola nejaká hranica. Nevedel som si to vysvetliť, ale detská fantázia je obrovská, tak som si vymýšľal, že možno sa nejako líšia telesne, čo ja viem, že necikajú tak ako ja.

V roku 1956 ste mali len päť rokov. Pamätáte si revolučné udalosti, ktoré na jeseň zachvátili Maďarsko, najmä Budapešť?

Pre mňa to bola zásadná udalosť. Otec aj Feri báči vtedy dokonca dostali povolačací rozkaz, pretože existovala možnosť, že do Maďarska napochoduje celá Varšavská zmluva. Nakoniec to nebolo potrebné a Sovieti to povstanie rozstrieľali sami. Vedel som, že obaja sedia v budove strednej školy a čakajú na rozkaz. Kým boli v pohotovosti, stará mama im zabalila nejaké jedlo a oblečenie a poslala ma s tým za nimi. Viete si predstaviť, ako som to asi prežíval, keď to bolo v budove slovenského gymnázia. Musel som sa nabiflovať, ako presne sa dostanem do konkrétnej triedy, aby som sa nemusel na nič pýtať. Zanechalo to vo mne dojem, že sa chystá niečo strašné.

Pamätám si, že v rodine sme počúvali Slobodnú Európu, kde hovorili o tom, že na budapešťianskych uliciach tečie hrdinská krv. Až neskôr som sa dozvedel aj to, ako vtedy hlásatelia Maďarov povzbudzovali. Plukovník Bell vysvetľoval, že povstalci majú dobré šance a že majú vydržať, kým im

Na život nesiahaj!

Povedali ste, že pre psychiatriu ste sa rozhodli aj kvôli sebe.

Isteže. Léopold Szondi, žid, známy psychiater, ktorý sa v roku 1944 dostal ako jeden z tisícšesťstopäťdesiat židov takzvaným Kastnerovým vlakom z Budapešti do Švajčiarska, mal teóriu, že človek si sám vyberá priateľov, choroby, profesiu i smrť. Píše, že psychiater je človek, ktorý si myslí, že sa od pacientov naučí, ako na seba. Na tom niečo naozaj je!

Chceli ste byť psychiatrom, ale najprv ste dlhé roky robili na internom.

Z psychiatrov si iní lekári a lekári robili srandu, že sa v nijakom inom lekárskom odbore nevyznajú. To však nebol dôvod, prečo som si povedal, že síce chcem robiť psychiatriu, ale najprv budem robiť klasickú medicínu, kde ľudské telo spoznám zo všetkých strán. V škole som mal šťastie na profesora Guensbergera, prešporského žida, ktorý mi povedal, že Freud by sa tešil, pretože aj on mal predstavu, že psychiater musí byť najprv lekár. Takže som nakoniec robil atestáciu z internej medicíny a aj som tak začínal. Neskôr, po tom, čo ma vyhodili z nemocnice, som robil obvodného lekára. No a keď som po dvanástich rokoch prejavil záujem o psychiatriu, ani za svet mi to nechceli dovoliť. Vtedy už totiž bolo jasné, aký názor mám na komunizmus.

Nepriateľ režimu?

Formuloval by som to tak, že medzičasom som sa ako lekár stal pre režim neprijemným. Nehovorím, že som nejako aktívne odporoval, ale tým, čo som písal napríklad o Gabčíkove, o menšinovej otázke a podobne, som bol podľa súdruha Nyáriho, ideologického tajomníka OV KSS v Dunajskej Strede, na špeciálnom zozname. Preto ma nechceli pustiť na psychiatriu. Stačilo, že nejaký súdruh z OV KSS zavolať riaditeľovi

nemocnice, a namiesto toho, aby mi povolili psychiatriu, ma poslali na obvod do Čalova, dnes Veľkého Medera. Povedali mi, že v tomto malom mestečku sa naučím, koľko je dva krát dva. Ale nebral som to tragicky. Niekoľkokrát som rodil, zoznámil som sa s deťskými chorobami, mal som tam akútne stavy aj drobné chirurgické operácie, naučil som sa dosť veľa z farmakológie. Dôležité je už len rozpoznať, čo sa dá vyriešiť v ambulancii a čo treba riešiť v nemocnici. To som robil desať rokov, až potom mi podpísali žiadosť, lenže s tým, že som sa zaviazal, že najprv pôjdem na desať rokov na malú psychiatriu do Hronoviec v okrese Levice. Keďže som nemal žiadne veľké ciele, povedal som si, že v poriadku, aj keď sa mi tam veľmi nechcelo. V roku 1988 som mohol robiť atestáciu, a kým mi v Hronovciach vytvorili miesto, ešte som pár mesiacov pracoval v ambulancii. Do toho však prišiel rok 1989.

Dnes je v Hronovciach detenčný ústav. Ani vtedy tam asi nebolo žiadne špičkové zariadenie.

Ak chcete robiť takzvanú veľkú psychiatriu, jedinou možnosťou je nastúpiť na kliniku. Robiť výskumy len tak na kolene, niekde na periférii nejde. To sa robí na vysokošpecializovaných pracoviskách. Keď sa nedostanete na poprednú psychiatrickú kliniku, nemôžete veľmi vyskakovať. Základné výskumy sú veľmi zložité. Iste, aj mimo mám možnosť robiť niečo s kultúrnou psychiatriou, so sociálnou psychiatriou, môžem špekulovať, môžem mať podnetné a motivačné myšlienky, ale čo sa týka výskumu mozgu, nejde to.

Na špecializovanom pracovisku vás teda zjavne nechceli.

Nechceli, ale isté prekážky boli aj vo mne. Mal som atestáciu z internej medicíny, no tá druhá z psychiatrie sa už robila so súhlasom miestnej organizácie komunistickej strany. Oni si totiž veľmi dávali pozor na to, aby na vyšších miestach boli ich ľudia. Ďalej tu bol problém, že keď si začnem vybavovať miesto v Bratislave, bude to znamenať koniec môjho angažovania sa v menšinovej otázke, ktorá bola pre mňa v tom čase veľmi dôležitá. Tak som si ešte ako obvodák vymyslel menej sofistikované výskumy, napríklad v oblasti sexuológie či samovražednosti.

Čo ste vyskúmali?

V Spojených štátoch boli už niekoľko desaťročí známe Kinseyho správy o sexuálnom správaní a ja som chcel robiť niečo podobné. Po pol štvrttej, keď mi skončila ambulancia, som do Veľkého Medera pozýval ľudí a robili sme výskum. S pánom doktorom Bordásom, psychológom, sme nakoniec aj niečo publikovali. Dnešný človek už ani neuverí, aké ťažké bolo pred rokom 1989 vydať knihu. Tak sme publikovali v týždenníku *Nô (Žena)*. Rok a pol sme pod vlastnými menami uverejňovali výsledky výskumu, lenže po osemnástich mesiacoch na to prišla predsedníčka Slovenského zväzu žien, súdružka Elena Litvajová, ktorá si okamžite zavolala súdružku Harasztiovú, šéfredaktorku *Nô*, a vyčítala jej, že v časopise učí mládež jebať. Šéfredaktorka sa nás pýtala, čo má robiť, tak sme jej povedali, že máme už len pár posledných článkov, a ona to na vlastné riziko publikovala. A potom ju vykopli. To bolo v roku 1983 či 1984.

Čo v tých článkoch bolo?

V prvom rade sme porovnávali už publikované výsledky so svojimi zisteniami. Opisovali sme sexuálne zvyklosti a podobne. Jedným zo závažných zistení bolo, že hlavnou príčinou sexuálnych porúch a problémov je nedostatočná komunikácia. Sú, samozrejme, aj rôzne somatické problémy, ktoré spôsobujú vaginizmus či poruchy erekcie, ale väčšinou bola príčinou zlá komunikácia medzi partnermi. Dodnes keď príde niekto s tým, že majú vo dvojici sexuálne problémy, príde sám. A tomu druhému sa nedá vysvetliť, že je to problém oboch. Pre mňa to malo veľký význam aj v neskoršej praxi.

A samovraždy?

Po spomínanom škandále som vedel, že tadiaľto už cesta nevedie, no zhodou okolností som vtedy natrafil na štatistiku o samovraždách v ČSSR. Tuším to bolo asi osem samovrážd na stotisíc obyvateľov, čo ma prekvapilo, pretože som vedel, že v Maďarsku je miera niekoľkokrát vyššia – od tridsať do tridsaťšesť na stotisíc obyvateľov. Zdalo sa mi ako nonsens, že dve susedné krajiny majú také rozdielne čísla. To ma motivovalo k tomu, aby som sa začal venovať samovraždám.

Zase mimo inštitúcie?

Zase som sa do toho pustil sám, ale musím povedať, že socialistický systém v tomto smere poskytoval aj určité výhody. Napríklad som poprosil kolegov, aby mi dali vedieť, ak sa u nich v obvode niekto zasa-
samovraždí. Každý piatok som zašiel aj do nemocnice v Dunajskej
Strede, na chirurgické, interné a detské oddelenie, kde som študoval
záznamy a robil štatistiku.

Dnes by ste pre porušovanie súkromia asi skončili na súde.

Asi hej, vtedy to bolo naozaj jednoduchšie. V tom čase ešte existovala
spolupráca v tom zmysle, že keď som poprosil niektorého obvodného
lekára, kolegu psychiatra, aby mi posielal dáta o samovraždách, ktoré
evidoval, tak som ich dostal. Dokonca som sa spojil aj s príbuznými
a s každým som urobil hĺbkové interview, čo bolo asi dvestopäťdesiat
rozhovorov za tri roky. Viem, že to bolo pololegálne, nemal som žiadny
papier, že to smiem robiť, ale bol socializmus, národ bol trochu disci-
plinovanejší, lekár mal väčšie slovo.

Čo vám vyšlo?

Samozrejme, vyšlo mi to podobne, ako vychádzali prieskumy v zahra-
ničí. Dokonaných samovrážd bolo viac u mužov, pokusov zase u žien.
Drastické spôsoby ako vlak, strelná zbraň, skok z výšky boli typickejšie
pre mužov, lieky a plyn pre ženy. Skúmal som aj vplyv alkoholu či rodiny,
kde mi vyšlo, že rodina má protektívny význam. Ukázalo sa, akou ob-
rovskou prevenciou alebo ochranou je usporiadaný, normálny rodinný
život. Muž povedzme nemôže toľko piť ani sa veľa flákať, v normálnom
harmonickom živote sú určité pravidlá. Dôležité boli rozdiely v kultúrnej
oblasti. Zdalo sa mi čudné, že počas služieb, ktoré som mával ako obvodný
lekár v Dunajskej Strede pätnásť rokov, sme vždy pri obhliadke hovorili
s rodinou po maďarsky. Po slovensky nič. Slováci si nechcú brať život?
Nakoniec mi vyšlo, že čo sa týka Slovákov, bolo to tých jedenásť, dvanásť
samovrážd na stotisíc ľudí, čo bolo blízko oficiálnej celoštátnej štatistiky.
Lenže čo sa týka Maďarov, tí odzrkadľovali stav v samotnom Maďarsku,
presnejšie na severe krajiny, pretože v južnom Maďarsku to bolo vyše
päťdesiat samovrážd na stotisíc obyvateľov. To som vedel, pretože so-
cializmus-nesocializmus, oni to publikovali bez problémov.

Prečo to bolo v Maďarsku tak?

Hľadal som štatistiky z celého sveta, porovnával som tradície s normou. Trebárs v Japonsku platí, že keď nevieš čestne žiť, tak aspoň čestne zomri. U Maďarov to má evidentne súvis ešte s tureckými vojnami. Je tu známy príbeh bitky pri Szigetvári z roku 1566, keď už Maďari nemali šancu brániť hrad a dve- či tritisíc ich vybehlo na stopäťdesiat- či dvestotisíc Turkov. To je hrdinský príbeh, podobne ako príbeh biblického Samsona. Od tej doby slávni Maďari – básnici či politici – končia podobne. Napríklad v roku 1941 chcel Hitler obsadiť Juhosláviu a veliteľ maďarskej armády dovolil, aby niektoré nemecké jednotky prešli cez maďarské územie. Premiér Pál Teleki vtedy napísal Horthymu, že sme najhorší národ na svete, pretože tri mesiace predtým Maďarsko podpísalo s Juhosláviou zmluvu o spolupráci na večné časy. Hneď nato zobral do ruky pištoľ a zastrelil sa. Churchill povedal, že na túto udalosť sa bude spomínať stáročia. Samovraždou ukončil svoj život aj gróf István Széchenyi. V roku 1848 sa postavil proti Habsburgovcom, dostal sa do blázince a po čase sa rozhodol pre samovraždu, čím otvoril symbolické vrátka a rad-radom, keď im niečo nevyšlo, vzali si život ďalší známi Maďari, politici, umelci, herci aj športovci. V roku 1937 zišiel vlastnou rukou zo sveta najväčší básnik József Attila. O takmer štyridsať rokov neskôr ho nasledoval najväčší maďarský herec Zoltán Latinovits. Postavil sa pred vlak a čakal, kým ho prejde. A vznikli o tom aj básne: „Zolikám, díval si sa do kamery rušňa...“ „Zolikám, je to tvoj posledný herecký výkon.“ Keď sa o samovražde píše takéto básne, je to na pováženie. V Maďarsku bola samovražda dlho nielen prijímaná a tolerovaná, ale niekedy chápaná až heroicky. Obrovský význam majú teda príklady, či už v rodine alebo v spoločnosti. A ide najmä o to, ako to hodnotí spoločnosť, a maďarská to hodnotí jednoznačne súhlasne. Z toho je potom tradícia. Mimochodom, pri mojom výskume vyšlo najavo, že nie je maličkosť, čo zažijete vo svojej mikrosociete alebo makrosociete, má to obrovský vplyv na váš postoj k samovraždám. Znamená to, že k rodine, kde bola aspoň jedna samovražda, vždy pristupujeme veľmi opatrne, lebo tam už je určitý vzor. Nemusí to byť genetika, ale vzor, ako riešiť kritickú alebo ťažkú situáciu. To isté som našiel v Japonsku.

Hovorí sa, že samovražednosť Maďarov súvisí s ich izolovanosťou v strednej Európe. Má to význam či nie?

Maďari majú od začiatku problém, či patria do Európy. Lingvisticky sú izolovaní, čo má obrovský význam. Hovoria: „Nám nikto nerozumie, nikto nám nepomôže, keď chceme niečo získať, musíme si to vybojovať sami. Aká dohoda, aké vyjednávanie? Boj!“ Do toho zapadá aj samovražda. Keď už sa nedá inak...

Ako ste si vysvetľovali veľký rozdiel medzi juhom a severom Maďarska?

Videl som za tým neistotu v zmiešanom maďarsko-srbskom i maďarsko-chorvátskom prostredí. Spolupracoval som so srbskými i chorvátskymi kolegami aj s tam žijúcimi Maďarmi, ktorí mi tie veľké problémy vysvetľovali tak, že súvisia s identitou a siahajú až niekam k tureckej okupácii. No a do úvahy treba brať aj prostredie, izoláciu na puste a podobne. Vznikla aj teória, a dodnes sa pripúšťa, že je platná, že tam dole boli vyše stopäťdesiat rokov Turci, zatiaľ čo sever a Slovensko pod Turkami neboli. A v tureckej kultúre podobne ako vo väčšine neeurópskych kultúr je hodnota života oveľa nižšia. Za dvesto rokov sa ľudia naučili tureckým zákonom, napríklad, že keď niekoho odsúdili na smrť, mohol zaplatiť, vykúpiť sa a bolo vybavené. Hodnota života bola celkom iná ako vo vyspelých západných kultúrach. A z toho vraj pochádza vyšší počet samovrážd v južných okresoch. Ale to môžete spochybniť a pýtať sa na Srbsko, ktoré je ešte južnejšie a bolo pod tureckou nadvládou dlhšie, alebo na Chorvátsko, prečo je to tam iné.

Tento výskum ste publikovali?

Typické bolo, že som ho síce ponúkol na vydanie, ale dostal som sa do konfliktu, pretože keď som prvýkrát referoval o téme na psychiatrickom kongrese, povedal som, že budem hovoriť o morbus hungaricus, teda o maďarskej smrti. Kolega z Košíc sa do mňa obul, že my Maďari chceme mať všetko pre seba. A potom ďalší začali spochybňovať vzorku, to, čo som porovnával, to, čo som nezachytil, a podobne. To síce bola pravda, ale namiesto toho, aby sme tému hlbšie rozobrali, to zarezali. Riešil som to tak, že som niečo z toho uverejnil v ročenke *Domová pokladnica*. Tuším v roku 1989 som dostal k dispozícii asi tridsať strán.

Takže vám tú tému zrušili?

To nebolo treba, stačilo, že nik nereagoval.

Je v Maďarsku rozdiel v počte samovrážd oproti socializmu?

Priznám sa, že to už nesledujem, ale prvé roky po roku 1989 boli veľmi zlé. Potom, neviem či ešte za Józsefa Antalla, či za socialistov, prišla silná antikampaň v zmysle, že to nie je žiadny hrdinský čin a že by sa o tom nemalo písať. Pre takéto nekrológy bola typická veta: „Po krátkej dramatickej kríze...“ Z toho bolo jasné, o čo šlo. Po kampani samovražednosť naozaj poklesla. Človek chce zanechať nejakú stopu, napríklad aj takú, že aspoň pri odchode zo života sa správal hrdinsky. Lenže keď počúvali, že to hrdinstvo nie je, asi si to nejakí ľudia rozmysleli.

V roku 1988 sme v Dunajskej Strede robili prvý medzinárodný kongres na tému tanatológia a samovražda, kde prednášali lekári aj filozofi. Zhodli sme sa, že u človeka nemusia nastať žiadne veľké psychické zmeny. Človek to nemusí mať v pláne, nemusí na to vôbec myslieť, ale kdesi vzadu to má ako možnosť. Prijatť to, že nemáte moc nad vlastnou smrťou, je veľmi zvláštny pocit. Samovraždu človek hodnotí podľa svojho kultúrneho zázemia. V mnohých antických knihách je to opísané tak, že keď dosiahnete istý vek a prídu problémy, máte možnosť s tým niečo urobiť.

A váš názor?

Samovražda je výraz zúfalstva, žiadny hrdinský čin. Viem si predstaviť vyhrotené situácie, keď s úmyslom zachrániť niekoho iného človek ide na istú smrť, ale hodiť sa pod vlak, to za hrdinstvo nepovažujem. Na druhej strane, čím je človek starší, tým viac si dokáže predstaviť situáciu, že raz bude nevládny, že zaňho budú rozhodovať iní, že im bude vydaný napospas, a tak je dobré mať v rezerve niečo, čo mu z tohto sveta pomôže odísť.

Máte niečo v rezerve?

Nemám. Som taký lenivý lajdák, ale bol by to asi lepší pocit.